

education, positional experience, organizational length of service, etc.) and socio-demographic factors (age, gender, birth place, marital status, etc.). The author discusses in detail the interrelations of different civil servants' professional self-actualization factors.

Keywords: self-actualization; civil servants' self-actualization; professional self-actualization; factors; psychological factors; civil servants.

Відомості про автора

Рутіна Юлія Валеріївна, аспірантка, лабораторія організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С.Костока НАПН України, м. Кам'янець - Подільський, Україна.

Rutyna, Yulia V., PhD student, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kamianets-Podilsk, Ukraine.

E-mail: yuliakadysh@mail.ru

УДК 316.647.5:005.32:373

Терещенко К.В.

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ТОЛЕРАНТНІСТЮ ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ І РІВНЕМ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Терещенко К.В. Аналіз взаємозв'язку між толерантністю освітнього персоналу і рівнем організаційного розвитку традиційних та інноваційних закладів освіти. Проведено емпіричне дослідження рівнів розвитку видів та компонентів толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти. Встановлено відмінності за окремими видами та компонентами толерантності персоналу між традиційними та інноваційними закладами освіти. Проаналізовано взаємозв'язок видів та компонентів толерантності педагогічних працівників із рівнем організаційного розвитку закладів освіти. Виявлено, що професійна, міжпоколінна, міжетнічна, міжконфесійна толерантність персоналу інноваційних навчальних закладів позитивно корелює з такими показниками організаційного розвитку, як організаційна зрілість та рівні організаційного розвитку. Констатовано наявність зв'язку етико-нормативного, афективного, конативного та діяльнісно-стильового компонентів толерантності персоналу із усіма показниками організаційного розвитку інноваційних закладів освіти.

Ключові слова: толерантність, види толерантності, компоненти толерантності, організаційна зрілість, організаційний розвиток, традиційні та інноваційні заклади освіти.

Терещенко К.В. Анализ взаимосвязи между толерантностью образовательного персонала и уровнем организационного развития традиционных и инновационных учебных заведений. Проведено эмпирическое исследование уровней развития видов и компонентов толерантности персонала традиционных и инновационных учебных заведений. Установлены различия по отдельным видам и компонентами толерантности персонала между традиционными и инновационными учебными заведениями. Проанализирована взаимосвязь видов и компонентов толерантности педагогов с уровнем организационного развития учебных заведений. Выведено, что профессиональная, межпоколенная, межэтническая, межконфессиональная толерантность персонала инновационных учебных заведений положительно коррелирует с такими показателями организационного развития, как организационная зрелость и уровни организационного развития. Констатировано наличие связи этико-нормативного, аффективного, конативного и деятельно-стилевого компонентов толерантности персонала со всеми показателями организационного развития инновационных учебных заведений.

Ключевые слова: толерантность, виды толерантности, компоненты толерантности, организационная зрелость, организационное развитие, традиционные и инновационные учебные заведения.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації й інтеграції в європейський освітній простір особливо актуальною є проблема організаційного розвитку закладів освіти та приведення їх у відповідність до сучасних вимог. У науковій літературі усе більше уваги приділяється психологічним чинникам, які сприяють організаційному розвитку закладів освіти. Однею з соціально-психологічних характеристик освітнього персоналу, яка впливає на розвиток освітніх організацій та є особливо значущою в умовах постійної соціальної напруженості, виступає толерантність педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу наукової літератури [8–9; 12] будемо розглядати толерантність як інтегральну характеристику особистості, що передбачає терпимість, неупередженість, неагресивність у сприйнятті думок та звичаїв інших людей. Роль толерантності як соціально-психологічної характеристики особистості висвітлюють у своїх працях Г. Бардієр [1], Г. Олпорт [9], Л. Орбан-Лембрик [10], Л. Почебут [12], Г. Солдатова [13], Л. Шайгерова [13]. На значенні толерантності як важливої професійної якості педагога та як умови забезпечення розвитку толерантності учнівської молоді наголошують вітчизняні дослідники О. Брюховецька [2], В. Полякова [11], С. Литвинова [7], О. Руда [14] та ін.

Особливо актуальною проблема толерантності педагогів виступає в контексті організаційного розвитку закладів освіти. Під організаційним розвитком розуміють систематичне і довготермінове застосування наукового знання про поведінку як засобу підвищення ефективності організації з точки зору її

здатності пристосовувати до змін свої цілі, структуру, стиль роботи тощо [3]. Різноманітні аспекти організаційного розвитку вітчизняних освітніх організацій детально розглядали вітчизняні вчені Л. Даниленко [4], Л. Карамушка [5], О. Креденцер [6] та ін.

У попередніх розробках ми аналізували взаємозв'язок між толерантністю персоналу і рівнем організаційної культури освітніх організацій [15]. Разом із тим, проблема взаємозв'язку толерантності педагогів із рівнем організаційного розвитку сучасних навчальних закладів різного типу залишається недостатньо розробленою.

Мета статті полягає в оцінці взаємозв'язку між основними видами та компонентами толерантності освітнього персоналу й рівнем організаційного розвитку інноваційних і традиційних закладів освіти.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У ході дослідження видів та компонентів толерантності персоналу освітніх організацій в їх взаємозв'язку з рівнем організаційного розвитку закладів освіти використовувалися такі опитувальники: а) для дослідження організаційної зрілості, проблемності та рівня організаційного розвитку – опитувальник «Як розвивається Ваша організація?» (В. Зігерт, Л. Ланг, модифікація Л. Карамушки) [5]; б) для дослідження основних видів та компонентів толерантності – «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» Г. Бардієр [1].

Дослідження проводилося на базі загальноосвітніх навчальних закладів Київської області. В опитуванні взяло участь 306 педагогічних працівників традиційних (загальноосвітні школи) та інноваційних (гімназії, ліцеї) загальноосвітніх навчальних закладів.

Дослідження здійснено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні технології підготовки освітнього персоналу до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості» (2016–2018 рр.; науковий керівник – член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор Л. Карамушка).

Насамперед у ході дослідження встановлено **рівні розвитку основних видів толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти**. Як видно з таблиці 1, серед видів толерантності педагогів традиційних та інноваційних закладів освіти найбільш вираженою є *управлінська, міжособистісна та міжпоколінна толерантність*. Дещо менше, ніж попередні види толерантності, в персоналу освітніх організацій розвинуті такі види толерантності, як *міжкультурна, міжконфесійна, гендерна, професійна та міжжетнічна*. Найменш вираженими видами толерантності педагогічних працівників виявилися *соціально-економічна та, особливо, політична толерантність*, що, на наш погляд, може бути пов'язано з напруженою соціально-економічною та політичною ситуацією в країні.

Згідно з даними, наведеними у таблиці 1, порівняння показників толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти виявило, що в педагогічних працівників інноваційних закладів освіти рівень *міжособистісної, міжпоколінної, гендерної та міжжетнічної толерантності* вищий, ніж у працівників традиційних закладів освіти ($p < 0,01$). Також виявлено відмінності на рівні тенденції між персоналом традиційних та інноваційних закладів освіти у рівні вираженості *політичної толерантності*, причому рівень політичної толерантності дещо вищий в традиційних навчальних закладах, порівняно з інноваційними ($p < 0,1$).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз вираженості основних видів толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти (за t-критерієм Стьюдента)

Види толерантності	традиційні заклади		інноваційні заклади		t	p <
	M	SD	M	SD		
Міжпоколінна толерантність	52,8	8,6	55,7	6,4	-3,2	0,01
Гендерна толерантність	50,5	7,6	52,8	5,5	-3,0	0,01
Міжособистісна толерантність	54,8	8,8	57,4	6,7	-2,8	0,01
Міжетнічна толерантність	51,1	9,8	54,1	8,0	-2,9	0,01
Міжкультурна толерантність	50,9	7,2	52,2	6,7	-1,5	-
Міжконфесійна толерантність	51,5	7,1	51,4	6,9	0,1	-
Професійна толерантність	51,8	8,8	52,7	6,7	-1,0	-
Управлінська толерантність	55,3	6,1	56,1	6,4	-1,0	-
Соціально-економічна толерантність	46,0	5,0	45,9	4,1	0,2	-
Політична толерантність	41,1	4,9	40,2	3,9	1,8	0,1

Наступним кроком було встановлення **показників вираженості основних компонентів толерантності персоналу закладів освіти** (табл. 2). Як показали результати дослідження, найбільш розвинутими в персоналу традиційних та інноваційних навчальних закладів виявилися *етико-нормативний, ідентифікаційно-особистісний, когнітивний та афективний* компоненти толерантності. У свою чергу, менш вираженими компонентами толерантності педагогів виступали *діяльнісно-стильовий,*

ідентифікаційно-груповий, конативний. Найменш розвинутими в освітян є *потребово-мотиваційний*, *ціннісно-орієнтаційний* та *особистісно-смісловий* компоненти толерантності.

Порівняння показників толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти показало наявність відмінностей у рівні розвитку *когнітивного*, *конативного*, *потребово-мотиваційного*, *етико-нормативного* та *особистісно-сміслового* компонентів толерантності працівників ($p < 0,01$, $p < 0,05$). Також виявлено відмінності на рівні тенденції між працівниками традиційних та інноваційних навчальних закладів у рівні вираженості *афективного* компонента ($p < 0,1$). Звертає на себе увагу той факт, що показники толерантності по кожному з вищезгаданих компонентів вище в інноваційних навчальних закладах, ніж в традиційних (див. *табл. 2*).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз вираженості основних компонентів толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти (за t-критерієм Стьюдента)

компоненти толерантності	традиційні заклади		інноваційні заклади		t	p <
	M	SD	M	SD		
афективний	52,3	7,8	53,9	5,6	-1,89	0,1
когнітивний	53,2	7,1	55,0	6,4	-2,32	0,05
конативний	47,4	5,6	49,0	4,8	-2,59	0,05
потребово-мотиваційний	47,2	5,5	48,8	4,8	-2,69	0,01
діяльнісно-стильовий	50,0	5,5	50,7	6,1	-0,98	-
етико-нормативний	57,7	8,4	59,6	6,3	-2,13	0,05
ціннісно-орієнтаційний	47,3	6,2	48,2	5,4	-1,38	-
особистісно-смісловий	46,8	5,6	48,1	4,6	-2,14	0,05
ідентифікаційно-груповий	48,6	6,9	48,8	6,8	-0,21	-
ідентифікаційно-особистісний	54,2	7,1	54,8	7,0	-0,67	-

Далі проаналізуємо показники, які стосуються *рівня організаційного розвитку закладів освіти*. Як видно з *табл. 3*, середні значення показників організаційної зрілості в кілька разів перевищують показники проблемності організаційного розвитку. Тому, за оцінкою персоналу освітніх організацій, їх заклади є достатньо «сприятливими» з точки зору організаційного розвитку. Порівняльний аналіз показників організаційного розвитку освітніх організацій виявив, що в персоналу інноваційних закладів освіти рівень організаційної зрілості вищий, ніж у працівників традиційних закладів освіти ($p < 0,01$), відповідно, рівень проблемності організаційного розвитку нижчий ($p < 0,01$).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз показників організаційного розвитку традиційних та інноваційних закладів освіти (за t-критерієм Стьюдента)

Показники організаційного розвитку	традиційні заклади		інноваційні заклади		t	p <
	M	SD	M	SD		
організаційна зрілість	14,97	4,37	16,47	3,86	-3,019	0,01
проблемність організаційного розвитку	6,03	4,37	4,53	3,86	3,019	0,01

На наступному етапі було *досліджено зв'язок між основними видами толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти та показниками організаційного розвитку*.

У ході дослідження не встановлено зв'язку основних видів толерантності персоналу традиційних закладів освіти, на відміну від інноваційних закладів, з показниками організаційного розвитку закладу.

Що стосується інноваційних закладів освіти, то, як видно з таблиці 4, встановлено, що *професійна*, *міжпоколінна*, *міжжетнічна*, *міжконфесійна толерантність* персоналу інноваційних навчальних закладів позитивно корелюють з такими показниками організаційного розвитку, як організаційна зрілість та рівні організаційного розвитку ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$). Окрім того, виявлено, що *управлінська толерантність* персоналу прямо пов'язана із рівнями організаційного розвитку ($p < 0,05$). Разом із тим, такі види толерантності педагогів, як *професійна*, *управлінська*, *міжпоколінна*, *міжжетнічна*, зворотно пов'язані із проблемністю організаційного розвитку ($p < 0,001$; $p < 0,01$).

Зв'язок між основними видами толерантності освітнього персоналу та показниками організаційного розвитку інноваційних закладів освіти (r)

Види толерантності	Показники організаційного розвитку		
	Організаційна зрілість	Проблемність організаційного розвитку	Рівні організаційного розвитку
міжпоколінна толерантність	0,211**	-0,214**	0,263**
гендерна толерантність	0,049	-0,052	0,119
міжособистісна толерантність	-0,064	-0,022	-0,006
міжетнічна толерантність	0,229**	-0,222**	0,201*
міжкультурна толерантність	0,109	-0,108	0,137
міжконфесійна толерантність	0,161*	-0,143	0,203*
професійна толерантність	0,318***	-0,372***	0,408***
управлінська толерантність	0,149	-0,217**	0,259**
соціально-економічна толерантність	-0,049	0,078	-0,047
політична толерантність	-0,108	0,068	-0,095

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Отже, чим вищий рівень організаційного розвитку інноваційного закладу освіти, тим кращі умови створюються для формування толерантності персоналу до представників інших професійних, вікових, управлінських, релігійних та етнічних груп.

Наступний крок дослідження *полягав в аналізі зв'язку між основними компонентами толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти й показниками організаційного розвитку*.

Дослідження показало відсутність зв'язку основних компонентів толерантності (за виключенням ідентифікаційно-групового компоненту) персоналу традиційних закладів освіти з показниками організаційного розвитку закладу.

Ідентифікаційно-груповий компонент толерантності персоналу традиційних закладів виявився зворотно пов'язаний із організаційною зрілістю ($r = 210$, $p < 0,05$).

Констатовано наявність зв'язку *етико-нормативного, афективного, конативного та діяльнісно-стильового компонентів толерантності* освітнього персоналу із усіма трьома показниками організаційного розвитку інноваційних закладів освіти ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$), причому у випадку організаційної зрілості та рівнів організаційного розвитку цей зв'язок позитивний, у випадку проблемності організаційного розвитку він негативний (табл. 5). Окрім того, виявлено прямий зв'язок між *особистісно-смісловим та ціннісно-орієнтаційним компонентами толерантності* персоналу і рівнем організаційної зрілості інноваційних закладів освіти ($p < 0,01$; $p < 0,05$), а також прямий зв'язок між *особистісно-смісловим компонентом толерантності* персоналу і рівнями організаційного розвитку ($p < 0,05$).

На відміну від інших компонентів толерантності освітнього персоналу, *ідентифікаційно-груповий компонент* виявився зворотно пов'язаний із організаційною зрілістю інноваційних закладів освіти ($p < 0,05$).

Зв'язок між основними компонентами толерантності освітнього персоналу та організаційним розвитком інноваційних закладів освіти (r)

Компоненти толерантності	Показники організаційного розвитку		
	Організаційна зрілість	Проблемність організаційного розвитку	Рівні організаційного розвитку
афективний	0,224**	-0,206*	0,175*
когнітивний	0,130	-0,167*	0,109
конативний	0,256**	-0,197*	0,216**
потребово-мотиваційний	0,040	-0,109	0,092
діяльнісно-стильовий	0,229**	-0,248**	0,287***
етико-нормативний	0,225**	-0,174*	0,287***
ціннісно-орієнтаційний	0,176*	-0,110	0,121
особистісно-смісловий	0,229**	-0,157	0,200*
ідентифікаційно-груповий	-0,210*	0,077	-0,087
ідентифікаційно-особистісний	0,075	-0,135	0,125

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Наявність зв'язку між видами та компонентами толерантності персоналу і показниками організаційного розвитку в інноваційних закладах освіти та майже повна відсутність такого зв'язку в традиційних закладах освіти можна пояснити більшою гнучкістю інноваційних закладів, у яких підвищення рівня розвитку організації має комплексний характер та відображається на всіх характеристиках, пов'язаних із взаємодією всередині організації, у тому числі на толерантності освітнього персоналу.

Висновки. Спираючись на результати дослідження, зроблено наступні висновки:

1. Серед видів толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти найбільш вираженою є управлінська, міжособистісна та міжпоколінна толерантність, найменш вираженою виявилася соціально-економічна та політична толерантність.

2. Порівняльний аналіз показників толерантності персоналу традиційних та інноваційних закладів освіти виявив, що в педагогічних працівників інноваційних закладів освіти рівень міжособистісної, міжпоколінної, гендерної та міжетнічної толерантності вищий, ніж у працівників традиційних закладів освіти.

3. Найбільш розвинутими в персоналу традиційних та інноваційних навчальних закладів виявилися етико-нормативний, ідентифікаційно-особистісний, когнітивний та афективний компоненти толерантності.

4. Рівень розвитку когнітивного, конативного, потребово-мотиваційного, етико-нормативного, особистісно-сміслового та афективного компонентів толерантності персоналу інноваційних навчальних закладів виявився вищим, ніж традиційних закладів.

5. Порівняльний аналіз показників організаційного розвитку освітніх організацій виявив, що в персоналу інноваційних закладів освіти рівень організаційної зрілості вищий, ніж у працівників традиційних закладів освіти, відповідно, рівень проблемності організаційного розвитку нижчий, ніж в персоналу традиційних закладів.

6. Професійна, міжпоколінна, міжетнічна, міжконфесійна толерантність персоналу інноваційних навчальних закладів позитивно корелює з такими показниками організаційного розвитку, як організаційна зрілість та рівні організаційного розвитку

7. Констатовано наявність зв'язку етико-нормативного, афективного, конативного та діяльнісно-стильового компонентів толерантності персоналу із усіма показниками організаційного розвитку інноваційних закладів освіти.

8. Наявність зв'язку між видами та компонентами толерантності персоналу і показниками організаційного розвитку в інноваційних закладах освіти, на відміну від традиційних закладів освіти, можна пояснити більшою гнучкістю інноваційних закладів, у яких зростання рівня розвитку організації має комплексний характер та відображається на усіх характеристиках, пов'язаних із взаємодією всередині організації, у тому числі на толерантності освітнього персоналу.

9. Отримані дані сприятимуть психологічному забезпеченню розвитку толерантності педагогів у контексті організаційного розвитку закладів освіти різного типу.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці програм психологічного забезпечення розвитку толерантності персоналу закладів освіти різного типу.

Список використаних джерел

1. Бардир Г.Л. Социальная психология толерантности / Г.Л. Бардир. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2005. – 188 с.
2. Брюховецька О.В. Проблема професійної толерантності керівників освітніх організацій / О.В. Брюховецька // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України / [редкол. : О.Л. Ануфрієва та ін.]. – К., 2005. – Вип. 3 (16) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – 2011. – С. 214–219.
3. Геберт Д. Организационная психология. Человек и организация ; [пер. с нем.] / Д. Геберт фон Розеншиль. – Л. – Харьков : Гуманитарный центр / О.А. Шпилова, 2006. – 624 с.
4. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент : навч. посіб. / Л. Даниленко. – К. : Главник, 2006. – 144 с.
5. Карамушка Л.М. Дизайн дослідження та діагностичний інструментарій для вивчення психологічних особливостей організаційного розвитку / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. Том 1 : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2009. – Ч. 24. – С. 196–208.
6. Креденцер О.В. Теоретичний аналіз основних підходів до проблеми організаційного розвитку / О.В. Креденцер // Актуальні проблеми психології [С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Вид-во А.С.К., 2009. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 23 / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, 2009. – С. 16–21.
7. Литвинова С. Толерантність як соціально-педагогічна проблема / С. Литвинова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Вип. LIІ.– Част. I. – С. 176–181.
8. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
9. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – №2(6). – С. 155–159.
10. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – №4. – С. 73–85.

11. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників / В.І. Полякова // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Вип. 40. – С. 156-160.
12. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология : учеб. пособие / Л.Г. Почебут . – СПб. : Питер, 2012. – 336 с.
13. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
14. Руда О.Ю. Толерантність у роботі викладача з підлітками / О.Ю. Руда // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 181–184.
15. Терещенко К.В. Толерантність як чинник розвитку організаційної культури закладів освіти / К.В. Терещенко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Вип. 39. – С. 16–18.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bardier G.L. Social'naja psihologija tolerantnosti / G.L. Bardier. – SPb. : Izd-vo SPbGU, 2005. – 188 s.
2. Brjuhovec'ka O.V. Problema profesijnoi' tolerantnosti kerivnykiv osvithnih organizacij / O.V. Brjuhovec'ka // Visnyk pisljadyploimnoi' osvity : zb. nauk. prac' / Un-t menedzh. osvity NAPN Ukrai'ny / [redkol. : O.L. Anufrijeva ta in.]. – K., 2005. – Vyp. 3 (16) / [golov. red. V.V. Olijnyk]. – 2011. – S. 214–219.
3. Gebert D. Organizacionnaja psihologija. Chelovek i organizacija ; [per. s nem.] / D. Gebert fon Rozenshtil'. – L. – Har'kov : Gumanitarnyj centr / O.A. Shipilova, 2006. – 624 s.
4. Danylenko L. Innovacijnyj osvithnij menedzhment : navch. posib. / L. Danylenko. – K. : Glavnyk, 2006. – 144 s.
5. Karamushka L.M. Dyzajn doslidzhennja ta diagnostychnyj instrumentarij dlja vyvchennja psihologichnyh osoblyvostej organizacijnogo rozvytku / L.M. Karamushka // Aktual'ni problemy psihologii'. Tom 1 : zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrai'ny / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K. : Nauk. svit, 2009. – Ch. 24. – S. 196–208.
6. Kredencer O.V. Teoretychnyj analiz osnovnyh pidhodiv do problemy organizacijnogo rozvytku / O.V. Kredencer // Aktual'ni problemy psihologii' [S.D. Maksymenko (gol. red.) ta in.]. – K. : Vyd-vo A.S.K., 2009. – T. 1 : Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija. Ch. 23 / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky, 2009. – S. 16–21.
7. Lytvynova S. Tolerantnist' jak social'no-pedagogichna problema / S. Lytvynova // Gumanizacija navchal'no-vyhovnogo procesu. – 2010. – Vyp. LII.– Chast. I. – S. 176–181.
8. Moskalenko V.V. Social'na psihologija : pidruchnyk / V.V. Moskalenko. – K. : Centr uchbovoi' literatury, 2008. – 688 s.
9. Olport G. Tolerantnaja lichnost' / G. Olport // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. – 2011. – №2(6). – S. 155–159.
10. Orban-Lembryk L. Tolerantnist' jak osnova adekvatnyh vzajemyn u polikul'turnomu cviti / L. Orban-Lembryk // Social'na psihologija. – 2008. – №4. – S. 73–85.
11. Poljakova V.I. Social'no-psihologichni problemy rozvytku g'endernoi' tolerantnosti pedagogichnyh pracivnykiv / V.I. Poljakova // Aktual'ni problemy psihologii' : zb. naukovykh prac' Instytutu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / [red. kol. : S.D. Maksymenko (gol. red.) ta in.]. – Т. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K.-Alchevs'k : LADO, 2014. – Vyp. 40. – S. 156-160.
12. Pochebut L.G. Kross-kul'turnaja i jetnicheskaja psihologija : ucheb. posobie / L.G. Pochebut . – SPb. : Piter, 2012. – 336 s.
13. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoj, L.A. Shajgerovoj. – М. : Smysl, 2008. – 172 s.
14. Ruda O.Ju. Tolerantnist' u roboti vykladacha z pidlitkami / O.Ju. Ruda // Visnyk NTUU «KPI». Filosofija. Psihologija. Pedagogika. – 2010. – Vyp. 2. – S. 181–184.
15. Tereshhenko K.V. Tolerantnist' jak chynnyk rozvytku organizacijnoi' kul'tury zakladiv osvity / K.V. Tereshhenko // Aktual'ni problemy psihologii' : zb. naukovykh prac' Instytutu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / [red. kol. : S.D. Maksymenko (gol. red.) ta in.]. – Т. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K.-Alchevs'k : LADO, 2013. – Vyp. 39. – S. 16–18.

Tereshchenko, K.V. Analysis of relationship between teaching staff's tolerance and organizational development in traditional and innovative educational institutions. The article discusses the relationship between the major types and components of teaching staff's tolerance and levels of organizational development in innovative and traditional educational institutions.

Comparison of teaching staff's tolerance in traditional and innovative educational institutions revealed that in innovative educational institutions teaching staff's interpersonal, inter-generation, gender and ethnic tolerance were higher than in traditional educational institutions.

Traditional and innovative educational institutions differed in the levels of cognitive, conatative, motivational, ethical-normative and personal-meaningful components of staff's tolerance. Traditional and innovative educational institutions also tended to differ in the levels of staff's affective component of tolerance. It is noted that each component of staff's tolerance was higher in innovative education institutions than in the traditional ones.

The major types and components of staff's tolerance (except the group-identification component) had no relationship with the indicators of organizational development in traditional educational institutions.

However, staff's professional, managerial, inter-generation, ethnic and religious tolerance in innovative educational institutions positively correlated with such indicators of organizational development as organizational maturity and levels of organizational development.

Ethical-normative, conative and values components of staff's tolerance in innovative educational institutions were found to positively correlate with all three indicators of organizational development. It should be noted that for organizational maturity and organizational development as a whole these correlations were positive while for problem organizational development these correlations were negative.

The obtained findings can be helpful in promoting teaching staff's tolerance in the context of organizational development of innovative and traditional educational institutions.

Keywords: tolerance, tolerance types, tolerance components, organizational maturity, organizational development, traditional and innovative educational institution.

Відомості про автора

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kteres75@gmail.com